

Zásada sústavnosti sa prejavuje v logickom usporiadaní učiva do systému vyznačujúceho sa nadväznosťou učiva, či už ide o učivo v konkrétnom predmete, alebo medzi jednotlivými predmetmi. Pre odborný výcvik je dôležitý poznatok, že zložité pracovné operácie sa skladajú z množstva vhodne zreteľovaných jednoduchých pracovných úkonov, zručností a návykov. Vo vyučovacom procese v odbornom výcviku musíme teda začínať od jednoduchých základných zručností a návykov majúcich všeobecné použitie a na ich základe vytvárať zložitejšie špeciálne zručnosti a osvojovať si typické práce daného odboru.

Veľmi dôležité je využívanie teoretických poznatkov pri uvedomení tvorivom osvojovaní si praktických zručností a návykov.

6 DIDAKTICKÉ ZÁSADY V ODBORNOM VÝCVIKU

V predchádzajúcich kapitolách sme ukázali, že aj keď vyučovanie v odbornom výcviku pripravuje žiakov na produktívnu prácu vo výrobe a v podstate poznávací proces žiakov je spojený s ich produktívnou prácou, je to v prvom rade výchovno-vzdelávací proces. Ako taký, musí spĺňať okrem technicko-technologických požiadaviek v celom rozsahu aj požiadavky vyplývajúce z najnovších poznatkov pedagogickej vedy. Východiskové tézy, ktoré určujú priebeh vyučovania a učenia v súlade s cieľmi výchovy a zákonitosťami vyučovacieho procesu dotýkajúce sa práce učiteľa i žiakov, sú didaktické zásady.

Vzhľadom k tomu, že systém didaktických (vyučovacích) zásad nie je v didaktike pevne určený, budeme vychádzať zo systému, ktorý je v slovenskej pedagogike najčastejšie používaný. Vzhľadom na obmedzený rozsah učebného textu nebudeme uvádzať podstatu jednotlivých didaktických zásad (obsahuje to všeobecná didaktika), ale zameriame sa na spôsoby ich uplatňovania vo vyučovacom procese v odbornom výcviku.

Zásada uvedomenosti a aktivity

V odbornom výcviku je dôležité organizovať poznávací proces žiakov tak, aby si aj manuálne zručnosti a návyky osvojovali na základe pochopenia podstaty pracovnej činnosti. Poznatky žiakov musia vytvárať ucelené sústavy a nie izolované prvky. Len tak poslúžia ako základ pre úspešné riešenie rôznych výrobných úloh v neustále sa

meniacich podmienkach modernej výroby. Neoddeliteľným znakom uvedomeného osvojovania si zručností a návykov je aktivita učiaceho sa subjektu.

Na prvý pohľad by sa mohlo zdať, že osvojovanie si pohybových operácií už svojim charakterom podmieňuje aktivitu žiakov. Je to však len aktivita vonkajšia, prejavujúca sa vo fyzickom pohybe. Pre učenie je však nevyhnutne potrebná aj aktivita poznávacej rozumovej činnosti. Na túto často vo vyučovaní odborného výcviku zabúdame.

Uplatnenie zásady uvedomenosti a aktivity v odbornom výcviku dosiahneme správnou organizáciou vyučovacieho procesu na základe produktívnej práce, oboznámením žiakov s cieľom a úlohami vyučovania i s významom výrobku, na ktorom pracujú, čo predstavuje silný motivačný činiteľ. Dôležitá je vhodná voľba produktívnej práce v súlade s obsahom vyučovania. Cieľom a úlohám, ako aj obsahu vyučovania, musia zodpovedať aj vyučovacie metódy. V odbornom výcviku vzhľadom na požiadavku uvedomenosti a aktivity preferujeme vyučovacie metódy, ktoré vo vyučovacom procese tohto predmetu vytvárajú priestor pre samostatnú tvorivú prácu žiakov, pričom prácu nechápeme len ako proces vytvárania materiálnych hodnôt, ale hlavne ako prostriedok pre formovanie spôsobilosti žiakov úspešne vykonávať pracovnú činnosť. Takéto sú najmä metóda samostatnej praktickej práce žiakov a problémové vyučovanie.

Zásada primeranosti

Uplatnenie tejto vyučovacej zásady je primárne podmienené správnym výberom učiva a jeho usporiadaním v učebných osnovách. To však neznamená, že vyberáme učivo, ktoré žiaci bez problémov zvládnu. Naopak, pre osvojenie si poznatkov, zručností a návykov musia žiaci vynaložiť úsilie primerané stupňu ich duševného a telesného vývinu. Od majstra odbornej výchovy si to vyžaduje poznať schopnosti každého žiaka a tieto na základe individuálneho prístupu cieľavedome rozvíjať.

Majster odbornej výchovy uplatňuje zásadu primeranosti pri výbere obsahu učiva a tomu zodpovedajúcich metód a prostriedkov jeho sprostredkovania. Veľmi dôležitý je výber vhodných produktívnych prác žiakov a správna organizácia i metodika samostatnej učebnej činnosti v procese výroby.

Porušenie tejto zásady má v odbornom výcviku za následok nedostatočné osvojenie si zručností a návykov, stratu záujmu o učenie, zvýšenie nebezpečenstva úrazu.

Zásada systematickosti

Podobne ako zásada primeranosti, aj zásada systematickosti je rešpektovaná už pri zostavovaní učiva do premysleného systému v učebných osnovách.

Majster odbornej výchovy musí organizovať a riadiť vyučovací proces tak, aby si žiaci osvojovali najskôr jednoduché základné pracovné zručnosti a návyky. Pritom neustále dbá o využívanie teoretických poznatkov žiakov pri osvojovaní si praktickej výrobnnej činnosti. Tým sa vytvára ucelený dynamický systém teoretických a praktických poznatkov, ktorý sú žiaci schopní využívať pri osvojovaní si ďalšieho učiva a hlavne pri riešení nových pracovných úloh. Až po dôkladnom osvojení základných zručností a návykov pristupujeme k osvojovaniu nových, prípadne zložitejších. Dôkladné zvládnutie učiva je nevyhnutným predpokladom úspešného osvojovania si ďalšieho.

V odbornom výcviku je často problémom dosiahnuť súlad medzi technologickým postupom výroby a „technologiou učenia“. Preto je v mnohých prípadoch nutné prispôbiť obvyklý technologický postup didaktickým požiadavkám. To sa potom odrazí vo voľbe vhodnej produktívnej práce žiakov.

Zásadu systematickosti musí majster uplatňovať ako vo svojej funkcii organizátora vyučovacieho procesu a zdroja informácií, tak aj v učebnej činnosti žiakov.

Zásada názornosti

Skutočnosť, že vyučovací proces v odbornom výcviku prebieha na základe produktívnej práce žiakov, pričom títo pracujú na reálnych výrobných zariadeniach so skutočným výrobným materiálom, v niektorých prípadoch aj priamo v prevádzke, môže vyvolať zdanie, že názornosť je jeho prirodzeným znakom. To vedie mnohých majstrov odbornej výchovy k tomu, že sa dostatočne nezamýšľajú nad uplatnením zásady názornosti vo vyučovacom procese odborného výcviku.

Samotná možnosť pozorovať objekty a javy reálneho sveta ešte nepredstavuje názornosť v zmysle didaktickej zásady. Tá požaduje, aby sa zmyslové vnímanie subjektu správne odrazilo v jeho vedomí a stalo sa tak jedným zo zdrojov vytvárania predstáv, pojmov, súdov, úsudkov a zovšeobecnení. Úlohou majstra odbornej výchovy je organizovať pozorovanie (zmyslové vnímanie) žiakov a spracovávanie názorne prezentovaných informácií, ako aj spôsob sprostredkovávania týchto informácií žiakom. Úlohou odborného výcviku je osvojenie si výrobných postupov a materiálnych prostriedkov používaných vo

výrobe. Majster odbornej výchovy demonštruje žiakom spôsob vykonávania pracovných operácií, používané nástroje, meradlá, stroje a zariadenia, ako aj výrobný materiál. Okrem toho na zvýšenie názornosti môže vo vyučovacom procese použiť rôzne názorné učebné pomôcky v spojení s vhodnou didaktickou technikou (premietanie statického alebo dynamického obrazu, schémy, modely atď.).

Zásada trvácnosti

Jednou z požiadaviek na prácu odborného pracovníka je schopnosť využívať osvojené si poznatky, zručnosti a návyky pri úspešnom riešení výrobných úloh v neustále sa meniacich podmienkach modernej výroby. To je podmienené trvalým osvojením si poznatkov na základe ich hlbokého a dôkladného pochopenia a zaradenia do sústavy teoretických a praktických pracovných zručností a návykov.

Prvou podmienkou je dôkladné prvotné oboznámenie žiakov s učivom a osvojenie si základných zručností a návykov. Na to nadväzuje ich využívanie pri vykonávaní súborných prác, čím sa vytvára priestor pre systematické opakovanie a upevňovanie pri riešení zložitejších pracovných úloh. Vrcholnou etapou je uplatňovanie osvojených si zručností a návykov priamo vo výrobnom procese. (Krušpán, 1994)

Zásada komplexného rozvoja osobnosti žiaka

Pri didaktickej analýze učiva si musí majster odbornej výchovy uvedomiť, aké možnosti dáva učivo pre rozvoj osobnosti žiaka v jeho troch základných štruktúrach, t.j. v oblasti kognitívnej, afektívnej a psychomotorickej. Podstata práce majstra je vždy komplexná. Aj keď v danej téme, v danej chvíli uprednostňuje rôzne ciele, asi nebude môcť nikdy tvrdiť, že teraz práve vychováva a teraz vzdeláva. (Kalhous, 2002)

Didaktické zásady nefungujú vo vyučovacom procese izolovane, ale vždy vo vzájomnej súvislosti. Uplatnenie jednej zásady podmieňuje dôsledné uplatňovanie ostatných a naopak. Každý majster odbornej výchovy musí vo vyučovacom procese rešpektovať všetky didaktické zásady. Len ich správne uplatňovanie vytvára podmienky pre úspešné splnenie výchovno-vzdelávacích cieľov vyučovacieho procesu v odbornom výcviku.